

**5.5.2 ҲУҚУҚИ КОНСТИТУТСИОНӢ; ҲУҚУҚИ МУРОФИАИ СУДИИ
КОНСТИТУТСИОНӢ; ТАНЗИМИ ҲУҚУҚИИ ҲОКИМИЯТИ МАҲАЛЛӢ
5.5.2 КОНСТИТУЦИОННОЕ ПРАВО; КОНСТИТУЦИОННЫЙ СУДЕБНЫЙ
ПРОЦЕСС; ПРАВОВОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ МЕСТНОЙ ВЛАСТИ
5.5.2 CONSTITUTIONAL LAW; CONSTITUTIONAL LITIGATION; LEGAL
REGULATION OF LOCAL GOVERNMENT**

УДК 342.9

DOI 10.24412/3005-8023-2026-3-20-31

**ХИЗМАТРАСОНИҲОИ
ДАВЛАТӢ ДАР ҶУМҲУРИИ
ТОҶИКИСТОН: ТАҲАВВУЛИ
МАФҲУМ, ТАНЗИМИ ҲУҚУҚӢ
ВА ДУРНАМОИ РУШД**

Маъруфӣ Расул Нурмуҳаммад, д.и.ҳ., профессори
кафедрои ҳуқуқи конститусионӣ ва маъмурии
Донишгоҳи миллии Тоҷикистон (Душанбе, Тоҷикистон);
Хуҷаев Диловар Зарифович, унвонҷӯи кафедрои
ҳуқуқи конститусионии факултети ҳуқуқшиносии
ДДҲБСТ (Хучанд, Тоҷикистон)

**ГОСУДАРСТВЕННЫЕ
УСЛУГИ В РЕСПУБЛИКЕ
ТАДЖИКИСТАН: ЭВОЛЮЦИЯ
КОНЦЕПЦИИ, ПРАВОВОЕ
РЕГУЛИРОВАНИЕ И
ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ**

Маъруфи Расул Нурмуҳаммад, д-р юрид. наук,
профессор кафедры конституционного и
административного права Таджикского национального
университета (Душанбе, Таджикистан);
Худжаев Диловар Зарифович, соискатель кафедры
конституционного права юридического факультета
ТГУПБП (Худжанд, Таджикистан)

**PUBLIC SERVICES IN THE
REPUBLIC OF TAJIKISTAN:
EVOLUTION OF THE CONCEPT,
LEGAL REGULATION AND
DEVELOPMENT PROSPECTS**

Marufi Rasul Nurmuhammad, doctor in Law, professor
of the department of constitutional and administrative
law under the Tajik National University (Khujand,
Tajikistan); **Khujaev Dilovar Zarifovich**, applicant of the
department of constitutional law of the faculty of law
under the TSULBP (Khujand, Tajikistan)
e-mail: hudzaevdilovae89@gmail.com

Таҳаввули мафҳум ва танзими ҳуқуқи хизматрасониҳои давлатӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон таҳқиқ шудааст. Бо истифода аз усулҳои таърихӣ-ҳуқуқӣ, муқоисавӣ ва низоми рушди қонунгузори милли ва таҷрибаи хориҷӣ амалияи Гурҷистон ва Федератсияи Русия дар самти ташикили марказҳои ягонаи хизматрасонӣ, ҷорӣ намудани технологияҳои рақамӣ, баланд бардоштани шароити хизматрасониҳои давлатӣ мавриди таҳлил қарор гирифтаанд. Зикр шудааст, ки хизматрасонии давлатӣ яке аз шаклҳои амалии татбиқи уҳдадориҳои конститусионии давлат нисбат ба инсон ва шаҳрванд ба шумор меравад. Таъкид шудааст, ки ин дар шароити рушди технологияи рақамӣ хизматрасонии давлатӣ тадриҷан ба модели ҳуқуқи ҳамкори рақамии давлат ва шаҳрванд табдил меёбад. Дар натиҷаи таҳқиқ хулоса бароварда шудааст, ки хизматрасонии давлатӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ба институти мустқили ҳуқуқи маъмурӣ табдил ёфта, модели ҳуқуқи «субъект - дархост - натиҷаи ҳуқуқӣ» метавонад ҳамчун асоси назариявии тақмили қонунгузори милли истифода гардад.

Калидвожаҳо: хизматрасонии давлатӣ; ҳуқуқи маъмурӣ; идоракунии давлатӣ; ҳукумати электронӣ; рақамикунонӣ; қонунгузорӣ; ислоҳоти маъмурӣ

Рассмотрена эволюция понятия и правового регулирования государственных услуг в Республике Таджикистан. С применением историко-правового и сравнительного методов, а также на основе анализа развития национального законодательства и

зарубежного опыта изучена практика Грузии и Российской Федерации по созданию единых центров оказания услуг, по внедрению цифровых технологий и совершенствованию условий предоставления государственных услуг. Отмечается, что государственная услуга представляет собой практическую форму выполнения конституционных обязательств государства перед личностью и гражданином. Подчеркивается, что на фоне развития цифровых технологий государственная служба постепенно трансформируется в правовую модель цифрового взаимодействия государства и гражданина. Делается вывод, что государственная служба в Республике Таджикистан сформировалась как самостоятельный институт административного права, а правовая модель «субъект — запрос — правовой результат» может служить теоретической основой для совершенствования национального законодательства.

Ключевые слова: государственные услуги; административное право; государственное управление; электронное правительство; цифровизация; законодательство; административная реформа

The article examines the evolution of the concept and legal regulation of public services in the Republic of Tajikistan. Using both historical, legal, and comparative methods, as well as an analysis of the development of national legislation and foreign experience, the study examines the practice of Georgia and the Russian Federation in creating unified service delivery centers, introducing digital technologies, and improving the conditions for the provision of public services. It is noted that public services represent the performance of practical services, a form of constitutional obligations of the state to individuals and citizens. It is emphasized that, against the backdrop of the development of digital technologies, the civil service is gradually transforming into a legal model of digital interaction between the state and citizens. The study concludes that the civil service in the Republic of Tajikistan has emerged as an independent institution of administrative law, and the legal model of "subject - request - legal result" can serve as a theoretical basis for improving national legislation.

Key-words: public services; administrative law; public administration; e-government; digitalization; legislation; administrative reform

Саҳми муаллифон:

Хуҷаев Д.З. - ҷамъоварӣ ва таҳлили маводди илмӣ ва меъёриҳои ҳуқуқии мақола, таҳлили асосҳои ҳуқуқии танзим ва дурнамои рушди хизматрасониҳои давлатӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон, инчунин таҳлили таҷрибаи давлатҳои хориҷӣ, тасвияи натиҷаҳои таҳқиқот, навиҳои илмӣ ва модели ҳуқуқии хизматрасонии давлатӣ.

Маъруфӣ Р.Н. - роҳбарӣ ба таҳияи консепсияи умумии мақола, муайян намудани самти таҳқиқот, сохтор ва мазмун илмӣ он, интиҳоби усулҳои таҳқиқ, тақмили хулосаҳо ва пешниҳодҳои илмӣ, ҳамчунин, таҳрири илмӣ ва ниҳоди мақола.

Муқаддима. Дар давраи муосир, ки рушди ҷомеа бо равандҳои демократисозӣ, таҳкими волоияти қонун ва болоравии нақши шаҳрванд дар муносибатҳои ҷамъиятӣ тавбамак мебошад, хизматрасонии давлатӣ ҳамчун яке аз институтҳои муҳими ҳуқуқи маъмурий мақоми махсус касб намудааст. Зеро дар шароити кунунӣ хизматрасонии давлатӣ на танҳо яке аз самтҳои фаъолияти мақомоти давлатӣ, балки воситаи муҳими таъмин намудани ҳуқуқу озодиҳо ва манфиатҳои қонунии шаҳрвандон ва шахсони ҳуқуқӣ ба ҳисоб меравад.

Бо рушди муносибатҳои ҷамъиятӣ ва тақмили низоми идоракунии давлатӣ аҳамияти хизматрасониҳои давлатӣ боз ҳам афзоиш ёфтааст. Хусусан, татбиқи ҳукумати электронӣ ва рақамикунории идоракунии давлатӣ ба мазмун ва шакли пешниҳоди хизматрасониҳои

давлатӣ таъсири назаррас расонида, талаботи навро нисбат ба самаранокӣ, дастрасӣ ва сифати онҳо ба миён овардааст. Дар натиҷа, самаранокии фаъолияти мақомоти давлатӣ имрӯз на танҳо аз иҷрои функсияҳои идоракунии, балки аз сатҳи сифати хизматрасониҳои давлатии пешниҳодшаванда вобастагӣ дорад.

Бо вучуди ин пешрафтҳо, як қатор масъалаҳои назариявӣ ва амалии вобаста ба хизматрасониҳои давлатӣ то ҳол ҳалли ниҳиӣ худро наёфтаанд. Аз ҷумла, муайян намудани моҳияти ҳукукии хизматрасониҳои давлатӣ, фарқгузориҳои онҳо аз функсияҳои давлатӣ, инчунин муайян намудани самтҳои асосии рушди онҳо дар Ҷумҳурии Тоҷикистон аз ҷумлаи масъалаҳои мебошанд, ки аҳамияти муҳими илмӣ ва амалӣ доранд. Аз ин рӯ, дар шароити рушди ҳукумати электронӣ, рақамикунонии идоракунии давлатӣ ва такмили пайвастаи қонунгузориҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон, омӯзиши амиқи асосҳои назариявӣ ва ҳукукии хизматрасониҳои давлатӣ, инчунин таҳқиқи мушкilotи амалияи татбиқи онҳо, аз масъалаҳои мубрами илми ҳуқуқ ба шумор меравад.

Дар баробари қабули Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи хизматрасониҳои давлатӣ» дар илми ҳуқуқи маъмурӣ то имрӯз масъалаҳои муайян намудани табиати ҳукукии хизматрасониҳои давлатӣ, фарқгузориҳои он аз функсияҳои давлатӣ ва муайян намудани ҷойгоҳи он дар низомии ҳуқуқи маъмурӣ пурра ҳал нашудаанд. Ҳалли ин масъалаҳо мақсади асосии таҳқиқи мазкурро ташкил медиҳад. Дар ҳамин замина, мақола ба таҳлили таҳаввули мафҳуми хизматрасониҳои давлатӣ, омӯзиши асосҳои ҳукукии танзими он ва пешниҳоди равишҳои илмӣ оид ба такмили ин институт дар Ҷумҳурии Тоҷикистон равона гардидааст.

Усулҳои таҳқиқ. Таҳқиқоти мазкур дар асоси маҷмӯи усулҳои умумии илмӣ ва махсуси ҳуқуқшиносӣ анҷом дода шудааст, ки истифодаи ҳамгироии онҳо имконият фароҳам овард, то масъалаҳои марбут ба ташаккул, рушди назариявӣ ва танзими ҳукукии хизматрасониҳои давлатӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳамҷониба баррасӣ гарданд.

Асоси методологии таҳқиқро усули таҳлили низомӣ ташкил дод, ки тавассути он хизматрасониҳои давлатӣ ҳамчун унсурҳои ҷудонашавандаи низомии идоракунии давлатӣ ва институти ҳуқуқи маъмурӣ дар робитаи мутақобила бо дигар институтҳои ҳуқуқӣ мавриди омӯзиш қарор гирифтанд. Бо истифода аз усули таърихӣ-ҳуқуқӣ марҳилаҳои асосии ташаккул ва инкишофи мафҳуми хизматрасонӣ ва хизматрасониҳои давлатӣ, инчунин рушди танзими ҳукукии онҳо дар қонунгузориҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон таҳлил гардиданд. Ин усул барои муайян намудани омилҳои таъсиррасон ба тақомули институти мазкур ва робитаи он бо ислоҳоти идоракунии давлатӣ мусоидат намуд.

Усули муқоисавии ҳуқуқӣ ҷиҳати муқоисаи қонунгузориҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон бо таҷрибаи як қатор давлатҳои хориҷӣ, аз ҷумла Гурҷистон, Федератсияи Россия, Фаронса ва Иёлоти Муттаҳидаи Амрико истифода гардида, имконият дод, ки таҷрибаи пешқадами байналмилалӣ муайян ва роҳҳои истифодаи он дар такмили низомии хизматрасониҳои давлатӣ асоснок карда шаванд. Ҳангоми таҳлили санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ аз усули меъёрӣ-мантӣ ва усули таҳлили ҳуқуқӣ истифода шудааст. Тавассути ин усулҳо мазмун ва муҳтавои меъёрҳои ҳуқуқӣ, принсипҳои танзими хизматрасониҳои давлатӣ, инчунин робитаи байни санадҳои гуногуни меъёрии ҳуқуқӣ мавриди омӯзиш қарор гирифта, хулосаҳои илмӣ пешниҳод шуданд.

Дар қараёни таҳқиқ инчунин усули тафсири ҳуқуқӣ татбиқ гардид, ки бо ёрии он мафҳумҳо ва категорияҳои ҳукукии марбут ба хизматрасониҳои давлатӣ, муҳтавои меъёрҳои қонунгузорӣ ва муносибати онҳо ба амалияи ҳуқуқтатбиқкунӣ шарҳу тавзеҳ дода шуданд. Барои омӯзиши назарияҳои илмӣ ва арзёбии мавқеи муҳаққиқони ватанӣ ва хориҷӣ аз усулҳои таҳлил ва ҷамъбасти илмӣ (анализ ва синтез) истифода гардида, дар асоси онҳо равишҳои гуногуни илмӣ муқоиса ва хулосаҳои муаллифӣ таҳия шуданд. Ҳамзамон, бо истифода аз

усули моделсозии илмӣ модели ҳуқуқии хизматрасонии давлатӣ дар шакли «субъект - дархост - натиҷаи ҳуқуқӣ» пешниҳод ва асоснок карда шуд, ки моҳияти ҳуқуқии хизматрасонии давлатиро ҳамчун муносибати инфиродии маъмурий инъикос менамояд.

Истифодаи маҷмӯии усулҳои мазкур имкон фароҳам овард, ки таҳаввули мафҳум ва моҳияти хизматрасониҳои давлатӣ, хусусиятҳои танзими ҳуқуқии онҳо, таҷрибаи миллӣ ва байналмилалӣ, инчунин самтҳои тақмили минбаъдаи низоми хизматрасониҳои давлатӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ба таври ҳамаҷониба ва илмӣ асоснок таҳқиқ карда шаванд.

Муҳокима. Лозим ба ёдоварист, ки мафҳуми «хизматрасонӣ» барои қонунгузории муосир нав нест. Ин мафҳум ҳамчун падидаи мустақили ҳуқуқӣ дар як давра ба вучуд наомада, балки дар раванди гузариш аз иқтисодиёти маъмурию фармонфармо ба муносибатҳои бозорӣ тадричан ташаккул ёфтааст. Дар қонунгузории даврони шӯравӣ доир ба расонидани намудҳои гуногуни хизматрасонӣ ба шаҳрвандон меъёрҳои алоҳида пешбинӣ гардида буданд, вале бевосита истилоҳи «хизматрасонии давлатӣ» мавҷуд набуд, ҳарчанд хизматҳое, ки ба шаҳрвандон расонида мешуд, хизматрасониҳои давлатӣ буданд.

Дар марҳилаи аввали ташаккули қонунгузории миллӣ (солҳои 1990-2000), мафҳуми «хизматрасонӣ» бештар дар доираи муносибатҳои маданӣ ва иқтисодӣ истифода гардида, хусусияти умумӣ дошт. Яке аз аввалин санадҳое, ки ин мафҳумро дар сатҳи қонун муқаррар намуд, Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 09 декабри соли 2004, № 72 «Дар бораи ҳимояи ҳуқуқи истеъмолкунандагон» ба ҳисоб меравад. Дар ин санад, «хизматрасонӣ» ҳамчун фаъолияти иҷрокунанда (фурӯшанда, истеҳсолкунанда) чиҳати қонунгардонидани талаботи истеъмолкунандагон арзёбӣ гардида, муносибатҳои вобаста ба сифат, бехатарӣ ва кафолати хизматрасониро танзим намуд [5, м.805].

Марҳилаи минбаъдаи инкишофи мафҳуми мазкур бо қабул гардидани Кодекси граҷдани Ҷумҳурии Тоҷикистон (қисми I ва II) алоқаманд мебошад. Дар ин санади асосии ҳуқуқи хусусӣ, хизматрасонӣ ҳамчун объекти муносибатҳои граҷданӣ ва шакли фаъолияти шартномавӣ (масалан, шартномаи хизматрасонӣ, иҷрои қор, хизматрасониҳои пулакӣ) мустақкам гардид. Гарчанде ки Кодекси мазкур таърифи мустақими мафҳуми «хизматрасонӣ»-ро пешниҳод намекард, аммо тавассути танзими намудҳои гуногуни шартномаҳо (хизматрасонии маишӣ, иттилоотӣ, машваратӣ ва ғайра) заминаи ҳуқуқии ташаккули ин мафҳумро фароҳам овард [2; 3].

Дар марҳилаи сеюм (солҳои 2000–2010), мафҳуми «хизматрасонӣ» тадричан ба соҳаи идоракунии давлатӣ ворид гардида, зарурати фарқгuzорӣ байни хизматрасониҳои хусусӣ ва давлатӣ ба миён омад. Ин раванд ба ислохоти идоракунии давлатӣ ва баланд бардоштани самаранокии фаъолияти мақомоти ҳокимияти давлатӣ вобаста буд.

Марҳилаи сифатан нави инкишофи мафҳуми мазкур ба қабули Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 02 апрели соли 2020, №1690 «Дар бораи хизматрасониҳои давлатӣ» алоқаманд аст [8]. Дар Қонуни мазкур мафҳуми «хизматрасониҳои давлатӣ» мазмуни мустақили ҳуқуқӣ касб намуда, ҳамчун шакли амалисозии вазифаҳои алоҳидаи давлатӣ оид ба қонунгардани муроҷиати инфиродии гирандагони хизматрасонии ба татбиқи ҳуқуқу озодиҳо ва манфиатҳои қонунии онҳо равона гардида, муқаррар гардид. Қабули дигар санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ дар ин самт, аз ҷумла фармони Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 10 июли соли 2025, № 1046 «Дар бораи масъалаҳои пешниҳоди хизматрасониҳои давлатӣ тариқи электронӣ» [10], қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 3 ноябри соли 2025, № 597 «Дар бораи Феҳристи хизматрасониҳои давлатӣ» [11] ва дигар санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ ба таҳкими ин раванд мусоидат намуд.

Ҳамин тариқ, таҳаввули қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон нишон медиҳад, ки мафҳуми хизматрасонӣ тадричан аз категорияи иқтисодӣ ба институти мустақили ҳуқуқӣ табдил ёфта, имрӯз яке аз унсурҳои муҳими фаъолияти давлат ва муносибатҳои ҳуқуқии

муосир ба ҳисоб меравад.

Заминаи ҳуқуқии танзими хизматрасониҳои давлатӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон танҳо бо Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи хизматрасониҳои давлатӣ» маҳдуд намегардад. Низоми ҳуқуқии ин соҳа бар маҷмӯи санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ асос ёфтааст, ки дар маҷмӯъ принципҳо, шаклҳо ва тартиби амалисозии фаъолияти хизматрасониҳо муайян менамоянд.

Пеш аз ҳама, асоси конститутсионии хизматрасониҳои давлатӣ дар Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон муқаррар гардидааст. Аз ҷумла, мутобиқи моддаи 5 Конститутсияи давлат ҳуқуқи озодиҳои инсон ва шаҳрвандро эътироф, риоя ва ҳифз менамояд [1]. Ин меъёр заминаи бунёди ҳуқуқии фаъолияти мақомоти давлатӣ ба ҳисоб рафта, онҳоро уҳдадор месозад, ки барои татбиқи ҳуқуқи манфиатҳои қонунии шаҳрвандон шароити мусоид фароҳам оваранд. Дар ин замина, хизматрасониҳои давлатӣ яке аз шаклҳои амалии татбиқи уҳдадорихи конститутсионии давлат нисбат ба инсон ва шаҳрванд махсус мешаванд.

Дар ташаккули низоми хизматрасониҳои давлатӣ Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи хизмати давлатӣ» аз 05 март соли 2007, №233 низ нақши муайян дорад [6]. Гарчанде ки қонуни мазкур асосан масъалаҳои марбут ба мақоми ҳуқуқӣ, ҳуқуқи уҳдадорихи ва фаъолияти хизматчиёни давлатиро танзим менамояд, муқаррароти он ба баланд бардоштани касбият, масъулиятнокӣ ва фарҳанги хизматрасонии кормандони мақомоти давлатӣ мусоидат намуда, бавосита ба сифати хизматрасониҳои давлатӣ таъсир мерасонад.

Ҳамчунин, муносибатҳои вобаста ба қабул ва баррасии муроҷиатҳои шаҳрвандон ва шахсони ҳуқуқӣ бо Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 23 июли соли 2016, №1339 «Дар бораи муроҷиатҳои шахсони воқеӣ ва ҳуқуқӣ» танзим карда мешаванд [7]. Муқаррароти ин қонун тартиби пешниҳод, бақайдгирӣ ва баррасии муроҷиатҳоро муайян намуда, яке аз самтҳои муҳими фаъолияти хизматрасонии мақомоти давлатӣ-таъмини робитаи мустақими шаҳрвандон бо мақомоти ҳокимияти давлатиро ба танзим мебарорад.

Дар шароити рушди технологияҳои иттилоотӣ коммуникатсионӣ аҳамияти махсусро Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи иттилоотӣ» [4], Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи ҳуҷҷати электронӣ ва имзои электронии рақамӣ» [9] ва Консепсияи ташаккули ҳукумати электронӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон [12] доро мебошанд, ки заминаҳои ҳуқуқии пешниҳоди хизматрасониҳои давлатӣ дар шакли электронӣ ва рушди ҳукумати электрониро муайян менамоянд.

Ҳамин тариқ, танзими ҳуқуқии хизматрасониҳои давлатӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон хусусияти комплексӣ дошта, дар асоси маҷмӯи санадҳои конститутсионӣ, қонунӣ ва зерқонунӣ амалӣ мегардад. Ин низоми ҳуқуқӣ барои таъмини дастрасӣ, шаффофият, самаранокӣ ва сифати хизматрасониҳои давлатӣ заминаи устувори ҳуқуқӣ фароҳам меорад.

Дар шароити ислоҳоти низоми идоракунии давлатӣ ва рушди ҳукумати рақамӣ масъалаи ташаккули механизмҳои самаранокӣ пешниҳоди хизматрасониҳои давлатӣ аҳамияти махсус касб намудааст. Дар ин замина, бо мақсади соддагардонии муносибатҳои маъмурӣ байни шаҳрвандон ва мақомоти давлатӣ дар ҷумҳурӣ феҳристи ягонаи хизматрасониҳои давлатӣ ташаккул дода шудааст. Ин феҳрист ҳамчун манбаи расмӣ иттилоотӣ тамоми намудҳои хизматрасониҳои давлатӣ, тартиби пешниҳоди онҳо, муҳлатҳои иҷро ва дигар шартҳои асосиро дар бар гирифта, барои таъмини шаффофият ва дастрасии иттилоотӣ аҳамияти муҳим дорад [11].

Дар солҳои охир рушди технологияҳои рақамӣ ба тақмили низоми хизматрасониҳои давлатӣ тақдирӣ бахшидааст. Дар доираи татбиқи консепсияи ҳукумати электронӣ шаклҳои электронии пешниҳоди хизматрасониҳо тадриҷан ҷорӣ гардида, имконияти ирсол ва пайгирии дархостҳо тавассути воситаҳои электронӣ фароҳам оварда шудааст. Ҳамгироии низомҳои иттилоотӣ ва пойгоҳҳои маълумотии мақомоти давлатӣ низ ба

коҳиш ёфтани расмиёти бюрократӣ ва баланд гардидани самаранокии хизматрасонӣ мусоидат менамояд. Яъне, рақамикунонии хизматрасониҳои давлатӣ танҳо воситаи техникии пешниҳоди хизматрасонӣ набуда, шакли нави муносибатҳои ҳукукии байни давлат ва шаҳрвандро ташаккул медиҳад. Дар чунин шароит хизматрасонии давлатӣ тадриҷан ба модели ҳукукии ҳамкории рақамии давлат ва шаҳрванд табдил меёбад.

Таҷрибаи амалии Ҷумҳурии Тоҷикистон нишон медиҳад, ки қорӣ намудани моделҳои муносири хизматрасонӣ метавонад сатҳи дастрасӣ ва сифати хизматрасониҳоро ба таври назаррас беҳтар намояд. Дар доираи лоиҳаи ислоҳоти низоми бақайдгирии асноди ҳолати шаҳрвандӣ татбиқи чунин модел имконият фароҳам овард, ки вазифаҳои қабул ва хизматрасонӣ аз раванди коркарди дохилии ҳуҷҷатҳо ҷудо карда шаванд. Ин тадбир ба коҳиш ёфтани вақти хизматрасонӣ, баланд гардидани сатҳи роҳатии шаҳрвандон ва тақмили сифати фаъолияти мақомоти давлатӣ мусоидат намуд.

Таҳлили таҷрибаи Ҷумҳурии Тоҷикистон нишон медиҳад, ки тақмили заминаҳои меъёрии ҳуқуқӣ, қорӣ намудани технологияҳои рақамӣ ва истифодаи моделҳои нави ташкилии пешниҳоди хизматрасониҳои давлатӣ ба баланд гардидани сифати хизматрасонӣ ва сатҳи дастрасии онҳо барои шаҳрвандон мусоидат менамояд. Бо вуҷуди дастовардҳои назаррас, раванди тақмили низоми хизматрасониҳои давлатӣ омӯзиш ва истифодаи таҷрибаи пешқадами давлатҳои хориҷиро низ тақозо менамояд.

Дар шароити ҷаҳонишавӣ ва рушди босуръати технологияҳои иттилоотӣ бисёр давлатҳо моделҳои самараноки ташкили хизматрасониҳои давлатӣ, механизмҳои муносири идоракунии ва шаклҳои рақамии ҳамкорӣ бо шаҳрвандонро татбиқ намудаанд. Омӯзиши таҷрибаи онҳо имконият медиҳад, ки роҳҳои муассири тақмили низоми хизматрасониҳои давлатӣ муайян гардида, унсурҳои муваффақи он бо дарназардошти хусусиятҳои миллии дар амалияи Ҷумҳурии Тоҷикистон истифода шаванд.

Аз ин нуқтаи назар, таҷрибаи як қатор давлатҳо, аз ҷумла Гурҷистон [19] ва Федератсияи Россия [14] дар самти ташкили марказҳои ягонаи хизматрасонӣ, қорӣ намудани технологияҳои рақамӣ ва баланд бардоштани сифати хизматрасониҳои давлатӣ аҳамияти махсуси илмӣ ва амалӣ дорад. Масалан, дар Фаронса фаъолияти низоми адлия, полис ва ҳатто муассисаҳои ислоҳӣ ҳамчун хизматрасонии давлатӣ арзёбӣ мегардад. Ҳадафи идоракунии маъмурии Фаронса хизматрасонидан ба миллат ё қисмати муайяни он мебошад [20].

Дар адабиёти ҳукукии Иёлоти Муттаҳидаи Амрико истилоҳи «хизматрасонӣ» ҳамчун фаъолияти маънидод мешавад, ки ҳам эҳтиёҷоти воқеии ҷомеаро (маориф, тандурустӣ, хизматрасониҳои иҷтимоӣ ва иқтисодии давлат ва ғайра) қонеъ мегардонад ва ҳам фаъолияти ғайрииқтисодиро (артиш, полис, низоми судӣ, ташкилотҳои ҷамъиятӣ ва дастгоҳи давлатӣ дар доираи вазифаҳои болосохторӣ) дар бар мегирад [21].

Назарияи таҳқиқ. Ворид гардидани мафҳуми «хизматрасонии давлатӣ» ба қонунгузори муосир, пеш аз ҳама, ба тағйир ёфтани муносибат ва усулҳои идоракунии давлатӣ вобаста аст. Дар шароити имрӯза давлат танҳо амалисозандаи ҳокимияти давлатӣ набуда, балки вазифаи асосии он қонеъ намудани талаботу эҳтиёҷоти шаҳрвандон ва шахсони ҳуқуқӣ тавассути пешниҳоди хизматрасониҳои босифат мебошад. Чунин муносибат боиси пайдо шудани унсурҳои нави ҳуқуқӣ, аз ҷумла муносибатҳои шартномавӣ ба фаъолияти мақомоти давлатӣ гардидааст. Аз ин нуқтаи назар, хизматрасонии давлатӣ фаъолияти мақомоти иҷроияи ҳокимияти давлатӣ, мақомоти маҳаллии ҳокимияти давлатӣ, мақомоти худидоракунии шаҳрак ва деҳот, инчунин дигар шахсони ҳукукии бо қонун ваколатдорро дар бар мегирад, ки барои қонеъ намудани эҳтиёҷоти шаҳрвандон ва шахсони ҳуқуқӣ амалӣ карда мешавад. Ин хизматрасониҳо дар асоси меъёрҳои муқаррарнамудаи қонунгузорӣ ва бо риояи принсипи баробарӣ ба ҳамаи шахсоне пешниҳод мегарданд, ки ба талаботи пешбинишуда ҷавобгӯ мебошанд.

Институти хизматрасониҳои давлатӣ дар маъное, ки имрӯз дар доираи ислохоти маъмури мавриди истифода қарор дорад, дар натиҷаи истифода ва мутобиқсозии таҷрибаи ҳукуки давлатҳои дорои низоми пешрафтаи идоракунии давлатӣ ба қонунгузории миллии ташаққул ёфтааст. Рушди ин институт ба тағйирёбии муносибати давлат нисбат ба шахс ва таҳкими модели идоракунии ба манфиати шаҳрванд нигаронидашуда замина гузоштааст. Таҷрибаи бисёре аз давлатҳои хориҷӣ нишон медиҳад, ки хизматрасониҳои давлатӣ яке аз шаклҳои асосии ҳамкории мақомоти давлатӣ бо шаҳрвандон ва шахсони ҳукуқӣ мебошанд. Дар чунин низом давлат на танҳо ваколатҳои ҳокимиятиро амалӣ менамояд, балки ҳамчун субъекти таъминкунандаи хизматрасониҳои босифат, дастрас ва самаранок низ фаъолият мекунад.

Имрӯз дар адабиётҳои ҳукуқӣ мафҳуми ягонаи хизматрасонӣ дида намешавад ва гуногун шарҳ дода мешавад. Масалан, Л.К. Терешенко қайд мекунад, ки ворид шудани мафҳуми хизматрасонӣ ба адабиёти илмӣ пайравӣ аз мӯд ё нусхабардории таҷрибаи хориҷӣ нест, балки он бо тағйирёбии нақш ва вазифаҳои давлат дар ҷомеа, ташаққули арзишҳо ва афзалиятҳои нав вобаста аст [18, с.76]. А.Ф. Ноздрачев бар он назар аст, ки хизматрасониҳо амалҳои муайян мебошанд, ки аз вазифаҳои ин мақомот бармеоянд [15, с.64]. Ю.А. Тихомиров ва Э.В. Таланина мафҳумҳои «хизматрасонии иҷтимоӣ» ва «хизматрасонии давлатӣ»-ро аз ҳам ҷудо мекунад. Онҳо, масалан, нишонаҳои хоси хизматрасониҳои иҷтимоиро чунин муайян месозанд: самтгирии фаъолият (дорои хусусияти умумиманфиат), маҳдудияти доираи субъектҳои, ки аз хизматрасониҳо истифода мебаранд, маҳдудияти субъектҳои, ки хизматрасониҳоро анҷом медиҳанд (мақомоти давлатӣ ва ҳокимияти коммуналӣ), асосёбӣ ба моликияти давлатӣ ва хусусӣ [17, с.17]. Ба андешаи М.Б. Россинский, хизматрасонӣ арзиши махсуси истеъмоли дар шакли фаъолияти мушаххаси меҳнатӣ ва шакли хоси муносибатҳои иқтисодӣ мебошад, ки мавҷудияти истеҳсолкунанда ва истеъмолкунандаи хизматро пешбинӣ мекунад [16, с.12]. Дар адабиёти муосири ҳукуқӣ маъмури хизматрасониҳои давлатӣ ҳамчун шакли робитаи мустақими мақомоти давлатӣ бо шаҳрвандон баррасӣ мешаванд. Як қатор муҳаққиқон хизматрасониҳои давлатиро ҳамчун маҷмӯи амалҳои ҳукуқӣ ва ташкилии мақомоти давлатӣ барои қонеъ гардонидани ниёзҳои шаҳрвандон арзёбӣ менамоянд.

Андешаҳои мазкур нишон медиҳанд, ки дар адабиёти илмӣ то ҳол мавқеи ягона нисбат ба моҳияти хизматрасонии давлатӣ ташаққул наёфтааст. Ихтилофи асосӣ ба масъалаи он вобаста мебошад, ки оё хизматрасонии давлатӣ фаъолияти мақомоти давлатӣ мебошад ё натиҷаи ҳукуки чунин фаъолият. Ин гуногунандешӣ зарурати таҳияи равиши мукаммалтари назариявиро ба миён оварда, асос мегардад, ки мафҳуми хизматрасонии давлатӣ аз нав аз нуқтаи назари ҳукуқӣ маъмури мавриди таҳлил қарор дода шавад.

Ба андешаи мо, ҳамаи таърифҳои мавҷуда моҳияти хизматрасонии давлатиро пурра инъикос намекунад, зеро онҳо бештар ба фаъолияти мақомоти давлатӣ таваҷҷуҳ намуда, хусусияти натиҷавӣ ва робитаи мустақими он бо татбиқи ҳукуқҳои субъективии шаҳрвандонро нокифоя инъикос менамоянд. Аз ин рӯ, хизматрасонии давлатӣ бояд на танҳо фаъолияти мақомоти давлатӣ, балки ҳамчун шакли амалисозии ҳукуку манфиатҳои қонунии шахс баррасӣ гардад.

Гузашта аз ин, хизматрасонии давлатӣ фаъолияти бо меъёрҳои ҳукуқӣ мустаҳкамшуда, қонунии инфиродӣ мебошад, яъне маҷмӯи амалҳои мақсадноки пайдарпайи мақомоти давлатӣ ва муассисаҳои тобеи онҳо, ки бо дархости шаҳрвандон ё ташкилотҳо ё дар доираи иҷрои ваколатҳои ба онҳо воғузоршуда анҷом дода мешаванд ва дорои натиҷаи муфид буда, ба татбиқ ва таъмини ҳукуку манфиатҳои қонунии шаҳрвандон (ё ташкилотҳо) ё иҷрои уҳдадорӣҳои ба зиммаи онҳо гузошташуда равона гардидаанд.

Дар илми ҳукуқӣ маъмури хизматрасонии давлатӣ ҳамчун шакли махсуси фаъолияти

идоракунии давлатӣ ва воситаи амалисозии ҳукуку манфиатҳои қонунии шаҳрвандон баррасӣ мегардад. Аз нуқтаи назари ҳуқуқшиносон, хизматрасонӣ на танҳо маҷмӯи амалҳои ташкиливу ҳуқуқӣ, балки шакли махсуси муносибатҳои ҳуқуқӣ байни давлат ва шаҳрванд мебошад. Хусусияти фарқкунандаи чунин муносибатҳо дар он аст, ки онҳо дар асоси меъёрҳои ҳуқуқи маъмурӣ ба вучуд омада, татбиқ ва ҳифзи ҳукуку манфиатҳои қонунии шахсро таъмин менамоянд.

Мафҳуми «хизматрасонии давлатӣ» дорои табиати бисёрҷониба мебошад. Аз як ҷониб, он фаъолияти ҳуқуқӣ ва ташкилии мақомоти давлатӣ барои қонё гардондани ниёзҳои иҷтимоии аҳоли мебошад, аз ҷониби дигар, он шакли татбиқи ваколатҳои давлатӣ буда, тавассути он муносибатҳои байни давлат ва шаҳрвандон ба таври амалии ҳуқуқӣ танзим мегарданд. Ба ибораи дигар, хизматрасонии давлатӣ-ин маҷмӯи амалҳои қонунан танзимшавандаи мақомоти давлатӣ ва муассисаҳои ваколатдор мебошад, ки ба қонё гардонидани талаботи иҷтимоӣ, иқтисодӣ, ҳуқуқӣ ва фарҳангии шаҳрвандон нигаронда шудаанд.

Аз таърифҳои зикршуда метавон чунин нишонаи асосии хизматрасонии давлатиро ҷудо намуд - натиҷаи муфид, ки маҷмӯи хусусиятҳои ғоиданокро дар бар гирифта, ба қонёгардонии эҳтиёҷот равона шудааст ва дар раванди фаъолияти мақсадноки инсон ба вучуд меояд. Худи хизматрасонӣ шакли ифодаи арзиши махсуси истеъмоли дар намуди натиҷаи муфид аст, на худи фаъолияти меҳнатӣ ҳамчун маҷмӯи амалҳои пайдарпай ва мантиқӣ, ки якдигарро такмил медиҳанд.

Ҳамин тариқ, мафҳуми «хизматрасонии давлатӣ» дар илми ҳукуқи маъмурии муосир яке аз категорияҳои марказӣ ба ҳисоб меравад. Ин мафҳум дар шароити гузариш аз модели анъанавии «давлати ҳокимият» ба модели «давлати хизматрасон» ва минбаъд ба «ҳукумати рақамӣ» аҳамияти ғавқулӯдда пайдо кардааст.

Дар адабиёти илмӣ ва қонунгузории миллӣ мафҳуми хизматрасонии давлатӣ дар ду сатҳи асосӣ истифода мешавад:

1. Маънои васеъ (иҷтимоӣю иқтисодӣ). Дар ин маъно хизматрасонии давлатӣ ҳама гуна фаъолияти мақомоти давлатӣ ва ташкилотҳои давлатиро дар бар мегирад, ки ба қонё гардонидани талаботи иҷтимоӣ, иқтисодӣ ва фарҳангии шаҳрвандон равона шудааст. Ин метавонад хизматҳои омӯзишӣ, тиббӣ, фарҳангӣ, химояи иҷтимоӣ, мудофияи давлатӣ ва ҳатто химояи тартиботи ҷамъиятиро дар бар гирад. Дар ин ҳолат хизматрасонии давлатӣ ҳамчун яке аз вазифаҳои асосии давлат (функсияҳои давлатӣ) баррасӣ мешавад [13, с.232].

2. Маънои маҳдуд (ҳуқуқӣ-маъмурӣ). Ин маъно дар қонунгузории муосир ва махсусан дар Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 2 апрели соли 2020 № 1690 «Дар бораи хизматрасониҳои давлатӣ» мустаҳкам шудааст. Дар ин ҷо хизматрасонии давлатӣ фаъолияти мушаххаси мақомоти иҷроияи ҳокимияти давлатӣ ва мақомоти худидоракунии маҳаллӣ оид ба қонё гардонидани дархостҳои мушаххаси шаҳрвандон ва ташкилотҳо ба натиҷаи ҳуқуқи дахлдор муайян карда мешавад [8, м.121].

Мувофиқи моддаи 1-и Қонуни мазкур «Хизматрасонии давлатӣ - фаъолияти мақомоти иҷроияи ҳокимияти давлатӣ, мақомоти худидоракунии шаҳрак ва деҳот, ташкилотҳои давлатӣ ва дигар субъектҳои ваколатнок оид ба қонё гардонидани дархостҳои шаҳрвандон ва ташкилотҳо дар доираи ваколатҳои муқаррарнамудаи қонунгузорӣ бо пешниҳоди натиҷаи ҳуқуқӣ дар шакли қоғазӣ ё электронӣ мебошад».

Ин таъриф се унсурҳои калидиро дар бар мегирад:

- субъект-мақомоти иҷроия, ташкилотҳои давлатӣ ё субъектҳои ваколатнок (масалан, Агентии хизматрасонии давлатӣ, Марказҳои ягонаи хизматрасонии давлатӣ);
- объект-дархости қонунии шаҳрванд ё ташкилот (ариза, дархост, ҳуҷҷат);
- натиҷа-ҳатман натиҷаи ҳуқуқӣ дорад (қарори маъмурӣ, ҳуҷҷати расмӣ, иҷозатнома, радди расмӣ, маълумотнома ва ғ.).

Муаллифон пешниҳод менамоянд, ки хизматрасонии давлатӣ ҳамчун модели ҳукукии сегона арзёбӣ гардад: субъект - мурочиати шахс - санади инфиродии маъмурӣ. Зарурати пешниҳоди модели мазкур аз он бармеояд, ки дар адабиёти илмӣ ва амалияи ҳукукатибиккунӣ то ҳол муносибати ягона нисбат ба сохтори ҳукукии хизматрасонии давлатӣ ташаккул наёфтааст. Модели пешниҳодшуда имкон медиҳад, ки унсурҳои асосии муносибати хизматрасонии давлатӣ ба таври низомнок муайян гардида, он аз дигар шаклҳои фаъолияти мақомоти давлатӣ, аз ҷумла аз функцияҳои умумии давлатӣ, дақиқ фарқ карда шавад. Аҳамияти илмӣ модел дар он ифода меёбад, ки он хизматрасонии давлатиро ҳамчун муносибати инфиродии ҳукуқи маъмурӣ шарҳ медиҳад, аҳамияти амалии он бошад, дар имконияти истифодаи он ҳангоми такмили қонунгузорӣ, таҳияи стандартҳои хизматрасонӣ, ташаккули феҳристи хизматрасониҳои давлатӣ ва рушди хизматрасониҳои электронии давлатӣ зоҳир мегардад.

Бо ин назардошт, хизматрасонии давлатӣ аз вазифаҳои умумии давлатӣ фарқи ҷиддӣ дорад. Фарқи асосӣ дар он аст, ки хизматрасонии давлатӣ ҳамеша ба дарҳости мушаххаси шахсӣ асос ёфта, бо қарори маъмурии инфиродӣ анҷом меёбад ва ҳуқуқҳои субъективии шахрвандро эҷод мекунад ё тағйир медиҳад [13, с.222].

Дар адабиёти илмӣ ин фарқият чунин шарҳ дода мешавад, ки вазифаҳои давлатӣ-фаъолияти умумӣ ва маҷмӯии давлат барои ҷимояи манфиатҳои ҷамъиятӣ (масалан, таъмини амният, танзими бозор) ва хизматрасониҳои давлатӣ-фаъолияти инфиродӣ ва мушаххас барои қонеъ гардонидани дарҳости мушаххаси шахрванд ё ташкилот мебошад [13, с.228].

Муаллифон бар он назаранд, ки маҳз мавҷудияти дарҳости инфиродӣ ва натиҷаи мушаххаси ҳуқуқӣ меёри асосии фарқгузори хизматрасонии давлатӣ аз дигар шаклҳои фаъолияти давлатӣ мебошад. Бидуни ин ду унсур фаъолияти мақомоти давлатӣ наметавонад ҳамчун хизматрасонии давлатӣ арзёбӣ гардад.

Дар Тоҷикистон ин фарқият аз соли 2020 бо қабули қонуни махсус расман мустақкам гардид ва имкон дод, ки низомии хизматрасониҳо аз вазифаҳои маъмурӣ ҷудо карда, ҳамчун соҳаи мустақили танзим ва ислохот баромад кунад.

Дар асоси таҳқиқи қонунгузорӣ ва таҷрибаи амалии миллӣ муаллифон модели ҳукукии хизматрасонии давлатиро дар шакли «субъект - дарҳост - натиҷаи ҳуқуқӣ» пешниҳод менамояд. Тибқи ин модел, хизматрасонии давлатӣ танҳо дар ҳолате ба вуҷуд меояд, ки мурочиати шахс аз ҷониби субъекти ваколатдор баррасӣ гардида, бо натиҷаи мушаххаси ҳуқуқӣ анҷом ёбад.

Навгониҳои илмӣ таҳқиқ. Дар натиҷаи таҳқиқоти анҷомёфта навгониҳои зерини илмӣ ба даст оварда шуданд:

- дар асоси таҳлили қонунгузори миллӣ исбот карда шуд, ки хизматрасонии давлатӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон аз як категорияи умумии фаъолияти идоракунии давлатӣ ба институти мустақили ҳуқуқи маъмурӣ табдил ёфтааст, ки дорои мазмуни инфиродӣ, дарҳостӣ ва натиҷавӣ мебошад;

- муайян гардид, ки хизматрасонии давлатӣ аз се унсури асосӣ иборат аст: субъект (мақомоти ваколатдор), объект (дарҳости шахс) ва натиҷа (амали ҳуқукии инфиродӣ). Ин сохтор имкон медиҳад, ки он аз функцияҳои умумии давлатӣ дақиқ ҷудо карда шавад;

- исбот карда шуд, ки функцияҳои давлатӣ хусусияти умумӣ ва стратегӣ доранд, дар ҳоле ки хизматрасонии давлатӣ хусусияти инфиродӣ, мурочиатӣ ва натиҷавӣ дошта, дар асоси дарҳости мушаххаси шахрванд амалӣ мегардад;

- нишон дода шуд, ки рақамикунонӣ на танҳо шакли пешниҳоди хизматрасониро тағйир медиҳад, балки моҳияти муносибатҳои маъмуриро низ ба модели “давлати хизматрасон” наздик мекунад;

- аз ҷониби муаллифон таърифи муаллифии хизматрасонии давлатӣ пешниҳод карда шуд,

ки он ҳамчун ғаёлияти ҳуқуқӣ ва ташкилии мақомоти ваколатдор оид ба қонё намудани муроҷиати инфиродии шахс бо қабули натиҷаи мушаххаси ҳуқуқӣ муайян мегардад.

Хулоса, дар натиҷаи таҳқиқ муаллифон ба хулоса омаданд, ки хизматрасонии давлатӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон имрӯз аз шакли алоҳидаи ғаёлияти мақомоти давлатӣ ба институти мустақили ҳуқуқи маъмурӣ табдил ёфтааст. Хусусияти фарқкунандаи он аз дигар шаклҳои ғаёлияти давлатӣ дар мавҷудияти дархости инфиродӣ, натиҷаи ҳуқуқии мушаххас ва равона будан ба татбиқи ҳуқуқҳои субъективии шаҳрвандон ифода меёбад. Дар шароити рақамикунонии идоракунии давлатӣ хизматрасонии давлатӣ тадриҷан ҳамчун модели ҳуқуқии ҳамкории давлат ва шаҳрванд ташаккул меёбад. Рушди ҳукумати электронӣ, рақамикунонии хизматрасониҳо ва татбиқи стандартҳои маъмурӣ ба баланд шудани сифати хизматрасонӣ ва таҳкими муносибатҳои давлат ва шаҳрванд мусоидат мекунад. Дар ин замина, тақмили минбаъдаи заминаҳои ҳуқуқӣ ва истифодаи таҷрибаи пешқадами байналмилалӣ барои рушди устувори ин соҳа аҳамияти муҳим дорад.

ПАЙНАВИШТ:

1. Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 6 ноябри соли 1994 бо тағйиру иловаҳои минбаъда //ММИХ «ADLIYA» (санаи муроҷиат: 11.08.2026с.)
2. Кодекси гражданин Ҷумҳурии Тоҷикистон (қисми якум) аз 30 июни соли 1999, № 802 //АМО ҚТ. 1999, №6, м. 153,154; АМО ҚТ. 1999, №12, м. 323, 324; 2015, № 3, м. 200; 2016, № 7, м. 612; Қонуни ҚТ аз 2.01.2019, № 1557, аз 2.01.2020, № 1656, аз 2.01.2020, № 1657.
3. Кодекси гражданин Ҷумҳурии Тоҷикистон (қисми дуюм) аз 11 декабри соли 1999, № 884 //АМО ҚТ. 1999, № 12, м. 323; 2002, № 4, қ. 1, м. 170; 2012, № 7, м. 699; Қонуни ҚТ аз 22.07.2013, № 977, аз 2.01.2019, № 1558.
4. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи иттилоотонӣ» //АМО ҚТ. 2001, №7. м.502; 2005, №12, м. 639; 2019, №4-5, м. 223.
5. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 09 декабри соли 2004, № 72 «Дар бораи ҳимояи ҳуқуқи истеъмолкунандагон» //АМО ҚТ. 2004, №12, қ.1, м.699; 2008, №10, м.805, м.817; 2013, №12, м.896; 2015, №3, м.215, 2018, №1, м.28; 2021. №1-2, м.19; № 12, қ.2, м.720; 2023, №1-3, м.11; №4-6, м.164.
6. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи хизмати давлатӣ» аз 05 марти соли 2007, №233 //АМО ҚТ. 2007, №3, м. 166, №6, м. 429; 2019, №4-5, м.225; 2020, №1, м.18; 2023, №11, м.483.
7. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 23 июли соли 2016, №1339 «Дар бораи муроҷиатҳои шахсони воқеӣ ва ҳуқуқӣ» // АМО ҚТ. 2016, №7, м.617; 2024, №1-2, м.10.
8. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 02 апрели соли 2020, №1690 «Дар бораи хизматрасониҳои давлатӣ» //АМО ҚТ. 2020.№4-5, м. 236; 2023, №11, м.479; 2025, №2, м.121.
9. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи ҳуҷҷати электронӣ ва имзои электронии рақамӣ» //АМО ҚТ. 2023, №1-3, м. 17. 2025, №6-10, м.646.
10. Дар бораи масъалаҳои пешниҳоди хизматрасониҳои давлатӣ тариқи электронӣ: фармони Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 10 июли соли 2025, № 1046 //ММИХ «ADLIYA». (санаи муроҷиат: 15.08.2026с.)
11. Дар бораи Феҳристи хизматрасониҳои давлатӣ: қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 3 ноябри соли 2025, № 597 //ММИХ «ADLIYA» (санаи муроҷиат: 12.08.2026с.)
12. Концепсияи ташаккули ҳукумати электронӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон // Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30 декабри соли 2011, № 643 //ММИХ «ADLIYA». (санаи муроҷиат: 11.08.2026с.)
13. Бесчастнова Лилиана Владиславовна. Административно-правовое регулирование государственных услуг: диссертация ... кандидата юридических наук: 12.00.14 /

Бесчастнова Лилиана Владиславовна; [Место защиты: Сарат. гос. акад. права]. – Саратов, 2008. – 232 с.

14. Бурденко Е.В. Бурденко Е.В. Модели электронного правительства [Электронный ресурс]. 2023. URL: <https://journals.eco-vector.com/2222-0372/article/view/608039> (дата обращения: 06.06.2026).
15. Ноздрачев А.Ф. Государственные услуги и административная реформа. – Москва, 2010. – 304 с.
16. Россинский Б.В. Государственные услуги в системе публичного управления – Москва, 2015. – 186 с.
17. Тихомиров Ю.А., Таланина Э.В. Публичные услуги и право – Москва: Норма, 2007 – 416 с.
18. Терещенко Л.К. Государственные услуги: теория и практика – Москва, 2012. – 256 с.
19. World Bank. Georgia-Public Sector Modernization and Digital Government [Электронный ресурс]. Washington, D.C., 2024. URL: <https://www.worldbank.org/en/country/georgia> (date of inquiry: 09.06.2026).
20. OECD. Digital Government Review of France: Towards a More User-Driven Public Sector [Электронный ресурс]. Paris: OECD Publishing, 2020. URL: <https://www.oecd.org/gov/digital-government/digital-government-review-of-france.htm> (date of inquiry: 11.06.2026).
21. OECD. Digital Government in the United States [Электронный ресурс]. Paris: OECD Publishing, 2019. URL: <https://www.oecd.org/gov/digital-government/> (date of inquiry: 12.06.2026).

REFERENCES:

1. Constitution of the Republic of Tajikistan of November 6, 1994, as amended. // Centralized Bank of Legal Information "ADLIYA". [date of appeal: August 11, 2026].
2. Civil Code of the Republic of Tajikistan (Part One) of June 30, 1999, No. 802 // Message of Majlisi Oli of the Republic of Tajikistan. 1999, No. 6, Art. 153, 154; No. 12, Art. 324; 2015, No. 3, Art. 200; 2016, No. 7, Art. 612; 2019, No. 1, Art. 1557; 2020, No. 1, Art. 1656, 1657.
3. Civil Code of the Republic of Tajikistan (Part Two) of December 11, 1999, No. 884 // Message of Majlisi Oli of the Republic of Tajikistan. 1999, No. 12, Art. 323; 2002, No. 4, Pt. 1, Art. 170; 2012, No. 7, Art. 699; 2013, No. 12, Art. 977; 2019, No. 1, Art. 1558.
4. Law of the Republic of Tajikistan of May 10, 2002, No. 55 "On Informatization" // Message of Majlisi Oli of the Republic of Tajikistan. 2001, No. 7, Art. 502; 2005, No. 12, Art. 639; 2019, No. 4-5, Art. 223.
5. Law of the Republic of Tajikistan of December 9, 2004, No. 72 "On Protection of Consumer Rights" // Message of Majlisi Oli of the Republic of Tajikistan. 2004, No. 12, Pt. 1, Art. 699; 2008, No. 10, Art. 805, 817; 2013, No. 12, Art. 896; 2015, No. 3, Art. 215; 2018, No. 1, Art. 28; 2021, No. 1-2, Art. 19; No. 12, Pt. 2, Art. 720; 2023, No. 1-3, Art. 11; No. 4-6, Art. 164.
6. Law of the Republic of Tajikistan of March 5, 2007, No. 233 "On Civil Service" // Message of Majlisi Oli of the Republic of Tajikistan. 2007, No. 3, Art. 166; No. 6, Art. 429; 2019, No. 4-5, Art. 225; 2020, No. 1, Art. 18; 2023, No. 11, Art. 483.
7. Law of the Republic of Tajikistan of July 23, 2016, No. 1339 "On Appeals of Individuals and Legal Entities" // Message of Majlisi Oli of the Republic of Tajikistan. 2016, No. 7, Art. 617; 2024, No. 1-2, Art. 10.
8. Law of the Republic of Tajikistan of April 2, 2020, No. 1690 "On State Services" // Message of Majlisi Oli of the Republic of Tajikistan. 2020, No. 4-5, Art. 236; 2023, No. 11, Art. 479; 2025, No. 2, Art. 121.
9. Law of the Republic of Tajikistan of 2023, No. 17 "On Electronic Document and Digital Signature" // Message of Majlisi Oli of the Republic of Tajikistan. 2023, No. 1-3, Art. 17; 2025, No. 6-10, Art. 646.

10. Decree of the President of the Republic of Tajikistan of July 10, 2025, No. 1046 "On Issues Regarding the Provision of State Services Electronically" // Centralized Bank of Legal Information "ADLIYA". [date of appeal: August 15, 2026].
11. Resolution of the Government of the Republic of Tajikistan of November 3, 2025, No. 597 "On the Register of Public Services" // Centralized Bank of Legal Information "ADLIYA". [date of appeal: August 12, 2026].
12. Resolution of the Government of the Republic of Tajikistan of December 30, 2011, No. 643 "On the Concept for the Development of E-Government in the Republic of Tajikistan" // Centralized Bank of Legal Information "ADLIYA". [date of appeal: August 11, 2026].
13. Beschastnova, L.V. Administrative-Legal Regulation of Public Services: Diss. ... Cand. of Legal Sciences. Saratov, 2008. 232 pp.
14. Burdenko, E.V. E-Government Models // Journal of Economics and Management. 2023. URL: <https://journals.eco-vector.com/2222-0372/article/view/608039> (date of appeal: June 6, 2026).
15. Nozdrachev, A.F. State Services and Administrative Reform. Moscow: INFRA-M, 2010. 304 pp.
16. Rossinsky, B.V. State Services in the System of Public Administration. Moscow: Norma, 2015. 186 pp.
17. Tikhomirov, Yu.A., Talanina, E.V. Public Services and Law. Moscow: Norma, 2007. 416 pp.
18. Tereshchenko, L.K. State Services: Theory and Practice. Moscow: Yurlitinform, 2012. 256 pp.
19. World Bank. Georgia: Public Sector Modernization and Digital Government. Washington, D.C., 2024. URL: <https://www.worldbank.org/en/country/georgia> (date of appeal: June 9, 2026).
20. OECD. Digital Government Review of France: Towards a More User-Driven Public Sector. Paris: OECD Publishing, 2020. URL: <https://www.oecd.org/gov/digital-government/digital-government-review-of-france.htm> (date of appeal: June 11, 2026).
21. OECD. Digital Government in the United States. Paris: OECD Publishing, 2019. URL: <https://www.oecd.org/gov/digital-government/> (date of appeal: June 12, 2026).